

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 328.142

DOI: <https://doi.org/10.32840/1814-1161/2019-6-20>

Кормишкін Ю.А.

доктор економічних наук,
доцент кафедри
публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки
Миколаївського національного аграрного університету

Галунець Н.І.

асистент кафедри
публічного управління та адміністрування і міжнародної економіки
Миколаївського національного аграрного університету

Kormishkin Yuri

Doctor of economic sciences, Associate professor,
department of public administration and administration
and international economics
Mykolaiv national agrarian university

Galunets Nataliya

Assistant department of public administration and administration
and international economics
Mykolaiv national agrarian university

РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATION IN THE CONDITIONS OF DECENTRALIZATION OF THE GOVERNMENT OF UKRAINE

У статті визначено сутність поняття «громадська організація». Наведено основні переваги членства в громадських організаціях, цілі та завдання їх діяльності. Визначено чотири шляхи впливу громадських організацій на владу. Обґрунтовано залежність громадських організацій від міжнародних донорів, наведено перелік основних міжнародних донорів, які співпрацюють в Україні з громадськими організаціями. Визначено, що створення розгалуженої системи громадських організацій є необхідною умовою демократії, що дає можливість громадянам брати реальну участь в управлінні, вирішенні як державних, так і громадських справ. Встановлено, що одним із важливих елементів налагодження якісного діалогу між громадськими організаціями та владою в умовах децентралізації є ефективна комунікація, тобто уміння слухати й чути, обмінюватися інформацією, поширювати спільно прийняті ключові меседжі. Визначено найважливіші базові фактори для налагодження громадською організацією партнерських відносин з владою.

Ключові слова: децентралізація, влада, громадська організація, взаємодія, міжнародні донори, фактори.

В статье определена сущность понятия «общественная организация». Приведены основные преимущества членства в общественных организациях, цели и задания их деятельности. Определены четыре пути влияния общественных организаций на власть. Обоснована зависимость общественных организаций от международных доноров, приведен перечень основных международных доноров, которые сотрудничают в Украине с общественными организациями. Определено, что создание разветвленной системы общественных организаций является необходимым условием демократии, что дает возможность гражданам принимать реальное участие в управлении, решении как государственных, так и общественных дел. Установлено, что одним из важных элементов налаживания качественного диалога между обще-

ственными организациями и властью в условиях децентрализации является эффективная коммуникация, то есть умение слушать и слышать, обмениваться информацией, распространять совместно принятые ключевые месседжи. Определены важнейшие базовые факторы для налаживания общественной организацией партнерских отношений с властью.

Ключевые слова: децентрализация, власть, общественная организация, взаимодействие, международные доноры, факторы.

For effective reform of the system of state-administrative relations in Ukraine, effective and efficient mechanisms of interaction of local self-government bodies and public organizations, as representatives of interests of local residents of territorial communities, should be formed. The partnership policy between these entities is a catalyst for improving the system of local self-government, developing civil society, and enhancing the level of local democracy. In this regard, the issue of involvement of civic organizations in implementing the decentralization reform at local level becomes more relevant. The article defines the essence of the concept of "public organization". The main advantages of membership in NGOs, the purpose and objectives of its activities are outlined. Identified four ways to influence public organizations to power, direct impact, impact consultative, innovative and steering influences. The dependence of non-governmental organizations on international donors is substantiated and a list of major international donors working in Ukraine with non-governmental organizations is given. It is established that cooperation with international donors is one of the most important approaches of NGOs in achieving common goals, the key to important changes in the community and society in general. It is determined that the creation of an extensive system of public organizations is a prerequisite for democracy, which gives citizens the opportunity to take a real part in government, in solving both state and public affairs. It is established that one of the important elements of establishing a quality dialogue between NGOs and the authorities in the context of decentralization is effective communication – the ability to listen and hear, to exchange information, to disseminate shared key messages. It was determined the most important factors for establishing basic social organization of partnerships with authorities. It is concluded that the interaction of the authorities with public organizations will be the guarantee of the existence of a legal democratic state, in which the institutions of civil society are partners of the state in the implementation of law-making, law-enforcement and law-enforcement functions.

Keywords: decentralization, power, public organization, interaction, international donors, factors.

Постановка проблеми. У сучасних умовах децентралізації влади в Україні прийняття управлінських рішень неможливе без урахування інтересів населення територіальної громади як основи місцевого самоврядування. Крім того, для ефективного реформування системи державно-управлінських відносин в Україні мають сформуватися ефективні та результативні механізми взаємодії органів місцевого самоврядування та громадських організацій як представників інтересів місцевих мешканців територіальних громад. Водночас політика партнерства між цими суб'єктами є каталізатором на шляху вдосконалення системи місцевого самоврядування, розвитку громадянського суспільства, підвищення рівня місцевої демократії. У зв'язку з цим актуальності набуває питання участі громадянських організацій в реалізації реформи децентралізації влади на місцевому рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі доробки, присвячені проблемам владно-громадської взаємодії, мають Л.К. Абрамов [1], Т.В. Азаров, В.О. Барков [2], О.В. Батанов [3], В.В. Баштанник [4], П. Вейтт [5], Л.В. Гонюкова [6], Р. Далтон [7], Т. Маршалл [8], Ю. Хабермас [9] та інші науковці.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на вагомий здобутки, питання дослідження участі громадських організацій в умовах децентралізації влади, мотивів їх прагнення у різний спосіб впливати на прийняття органами місцевого самоврядування управлінських рішень є незавершеним.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення ролі та значення громадських організацій в умовах децентралізації України, обґрунтування базових факторів їх взаємодії з владою.

Вклад основного матеріалу дослідження.

В Україні відбуваються процеси демократизації, але цього недостатньо для створення інституціонально довершеної й ефективної системи державного управління європейського зразка на місцевому рівні. Забезпечення демократії та конституційного лібералізму в європейських країнах пов'язують з участю громадян у цьому процесі.

Сучасний стан процесу децентралізації влади в Україні примушує політико-адміністративні інститути держави розраховувати лише на власні сили, а це водночас акумулює інститути громадянського суспільства, які інтегруються в процесі розвитку держави, оптимізації її функціональної інфраструктури. Водночас децентралізація забезпечує певний синтез інтересів держави та громадянського суспільства, прибираючи певні структурно-функціональні суперечності у відносинах між ними [10].

Децентралізація вказує на те, що місцевий та регіональний рівні стають базовими у виробленні політики, відповідно, зростає роль громад у розвитку українського суспільства, зокрема держави. Передача повноважень органам місцевого самоврядування дала нові можливості та широкий простір для проведення різних місцевих політик. Децентралізація – це органічне партнерство влади, бізнесу та громади. Проте варто зауважити, що співпраця громадських організацій з бізнесом сприяє не лише активізації та розвитку його соціальної відповідальності, але й об'єднанню зусиль навколо спільних завдань. Однак партнерство між цими секторами буде можливим лише тоді, коли громадські організації будуть працювати прозоро, чітко розумітимуть, яких змін хочуть досягнути, позиціонуватимуть себе як рівнозначні партнери.

Таким чином, роль громадських організацій у реалізації розбудови демократичної, правової, соціальної держави та забезпеченні законності в державному управлінні буде тільки зростати. Можливість громадян брати реальну участь в управлінні, вирішенні як державних, так і громадських справ є необхідною умовою демократії.

Державною службою статистики на початок 2018 року в Україні було зареєстровано 80 500 громадських організацій, 27 600 профспілок та їх об'єднань, 16 837 благодійних організацій, 25 200 релігійних організацій, 28 000 об'єднань співвласників багатоквартирних будинків та 1 497 органів самоорганізації населення [11, с. 107].

Аспекти створення та провадження діяльності громадських об'єднань регулюються Законом України «Про громадські об'єднання», Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», Цивільним кодексом України та іншими законодавчими й підзаконними актами.

Громадська організація, згідно з усіма класичними визначеннями громадянського суспільства, яка створена самими громадянами задля просування чи захисту їх спільного колективного інтересу, незалежна від держави, тому громадські організації називають недержавними, неурядовими організаціями (НУО, NGO).

Громадська організація – це таке незалежне об'єднання громадян, яке може допомагати громаді та громадам будь-якої потуги краще організовуватись, фінансуватись, духовно-культурно збагачуватись тощо, тобто діяти у злагоді з добрими громадами. Вони створюються без мети отримання прибутку, функціонуючи для досягнення зовсім інших цілей, тобто сутність громадської організації полягає в тому, що вона є об'єднанням громадян для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних інтересів [12, с. 23].

Перевагами членства в громадській організації є:

- знайомство, що передбачає об'єднання людей, адже тут можна зустріти однодумців-початківців, досвідчених спеціалістів у галузі, інвесторів або інших зацікавлених осіб, які шукають перспективні проєкти;
- комунікації, що полягають в обміні досвідом між учасниками, що може бути надзвичайно цінним для кожного з членів, адже можливість взяти участь в обговоренні або виставленні на обговорення власного проєкту чи питання дає підґрунтя для виявлення раніше непомітних проблем, пошуку нових підходів та рішень;
- отримання допомоги, яка може мати різноманітний вираз (організація навчальних занять; отримання консультацій від спеціалістів; пошук професіоналів, яких не вистачає для реалізації проєкту; організація заходів для збору коштів; пошук інвесторів; створення бібліотечних фондів; підготовка кадрів; сприяння в отриманні можливості стажування);
- отримання соціального ефекту, адже популяризація мети громадської організації дає перспективній молоді розуміння того, що у своїх прагненнях вони не самотні, а створення сприятливого клімату для

зародження та розвитку інновацій дає перспективу формування стартап-екосистеми в Україні.

Водночас головні цілі та завдання діяльності громадських організацій полягають у [12, с. 50]:

- задоволенні й захисті законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів громадськості; сприянні реалізації громадських ініціатив шляхом усебічної підтримки професійних та громадських починань;
- залученні найширших верств громадськості до розбудови відкритого громадянського суспільства в Україні; розробленні та реалізації громадських програм своїми силами, а також співпраці з державними та іншими організаціями;
- допомозі іншим громадським організаціям у становленні та розвитку їхніх структур, інформаційній та початковій підтримці, наданні різноманітних послуг організаціям;
- участі у програмах іноземних та міжнародних громадських (неурядових) організацій, проведенні міжнародних заходів відповідно до чинного законодавства України;
- організації та виданні нових газет, журналів, самостійному здійсненні інших видів інформаційної діяльності або спільно з іншими організаціями на некомерційній основі;
- формуванні еліти, сприянні розвитку громадянської свідомості.

Таким чином, створення розгалуженої системи громадських організацій є необхідною умовою демократії, що дає можливість громадянам брати реальну участь в управлінні, вирішенні як державних, так і громадських справ. Створюючи сприятливі умови для розкриття творчого потенціалу громадян, суспільство отримує спроможність до саморозвитку шляхом участі народу в процесі демократизації.

Деякі громадські організації вже сьогодні набули чималого авторитету в управлінні територіальними громадами, залученні до фінансування бюджетних джерел, чим довели свою ефективність їх використання. Фактично органи місцевого самоврядування виступають ініціаторами соціального замовлення, а громадські організації, що за результатами конкурсу уклали відповідні контракти, є виконавцями. В цьому разі можна визначити чотири шляхи впливу громадських організацій на владу (державну політику) [13].

1) Безпосередній вплив, тобто розв'язання актуальних проблемних питань, які не можуть бути вирішені державою. Цей вплив має короткостроковий ефект, якщо не комбінується з одночасним впливом на зміну політики держави щодо цього питання.

2) Консультативний вплив, тобто спрямування державної політики у правильне русло. Громадські організації шукають шляхи представлення інтересів та проблем недостатньо репрезентованих груп через переговори з владними структурами, а саме адвокати ("advocacy").

3) Інноваційний вплив, тобто розроблення та демонстрація нових шляхів вирішення проблем.

4) Наглядний вплив, тобто контроль за правильним виконанням державної політики.

Велику роль у процесі децентралізації відіграє співпраця вітчизняних громадських організацій із за-

кордонними. Зокрема, участь у різних форумах за кордоном чи запрошення зарубіжних громадських організацій до нас дає змогу здійснювати процес обміну інформацією, отже, здійснюється інтеграція українських громадських організацій у загальносвітовий процес.

Водночас особливістю сучасних українських громадських організацій є їх фінансова залежність від організацій-донорів [14].

1) "Friedrich Ebert Stiftung" є найбільшим і найстарішим політичним фондом Німеччини. Фонд поділяє цінності соціальної демократії та бере активну участь у поширенні політики свободи, солідарності та соціальної справедливості в усьому світі. Робота Фонду імені Фрідріха Еберта в Україні концентрується на чотирьох основних сферах, які мають втілювати цінності соціальної демократії в український суспільно-політичний контекст, таких як зниження ступеня соціальної нерівності, стала економічна політика, зміцнення демократичної правової держави та принцип кооперативної безпеки у Європі.

2) "Konrad Adenauer Foundation" супроводжує процес політичних та економічних перетворень в Україні з 1994 року. Задля цього Фонд уже реалізував понад 500 проєктів, спрямованих на підтримку демократичного розвитку, побудову громадянського суспільства, ствердження вільних ЗМІ та консолідацію демократичних інститутів. Фонд підтримує демократичні політичні партії України та їхні молодіжні організації. Фонд організовує круглі столи, конференції, подіумні дискусії та лекції задля ґрунтовного обговорення та політичного аналізу суспільно важливих тем. У рамках політичної освіти та надання консультацій ми влаштуємо семінари, ділові ігри та тренінги.

3) Делегації Європейської Комісії (ЄК) в Україні. Головними завданнями в діяльності ЄК є сприяння укріпленню політичних та економічних зв'язків між Україною та Європейським Союзом шляхом підтримання ефективного діалогу з урядовими установами та підвищення поінформованості про Європейський Союз, його установи та програми; інформування громадськості щодо розвитку Європейського Союзу, роз'яснення та відстоювання окремих аспектів політики ЄС; участь у впровадженні програм зовнішньої допомоги Європейського Союзу.

4) "Freedom House" підтримує захисників прав людини й демократії в їх зусиллях щодо просування відкритого уряду, захищає права людини, здійснює зміцнення громадянського суспільства та сприяння вільному потоку інформації та ідей. "Freedom House" переважно пропонує допомогу у вигляді тренінгів, міжнародних програм обміну, грантів і мережових заходів. Крім того, "Freedom House" пропонує символічну й моральну підтримку за допомогою пропаганди та видимих демонстрацій солідарності від імені зарубіжних колег.

5) "USAID Agency" надає підтримку країнам колишнього СРСР у становленні інститутів демократії. "USAID" і Уряд України визначили три стратегічних завдання, якими стали формування ринкової економіки на розлогій суспільній базі, сприяння розбудові демократичної політичної системи за широкої участі

громадян, допомога у реформуванні соціального сектору, аби пом'якшити труднощі перехідного періоду, передусім для вразливих верств населення. Агентство досі продовжує свою працю, спрямовану на покращення бізнес-клімату та залучення іноземних інвестицій, сприяючи Україні в ліквідації зайвих нормативно-правових обмежень для підприємництва; надає підтримку у реформуванні пенсійної системи, розвитку фінансового сектору та підвищенні енергоефективності економіки, що має знизити залежність України від імпорту енергоносіїв. Не менш важливими є окремі ініціативи "USAID", спрямовані на допомогу у протидії корупції та трансграничній торгівлі людьми. "USAID" налаштоване до подальшої співпраці з Україною в побудові більш стабільної, демократичної та зможної країни для всіх її громадян.

6) "MacArthur Foundation" є одним з найбільших благодійних фондів США, що заснований у 1970 році. Мета Фонду полягає в підтримці яскравих творчих особистостей та колективів людей, що сприяють формуванню більш справедливого, екологічно чистого та безпечного світу. Фонд підтримує проєкти у сферах захисту прав людини, глобальної безпеки й охорони довкілля. Також він сприяє підвищенню якості життя людей в умовах великих міст і вивченню соціальних наслідків технологічних новацій. Фонд допомагає науковим дослідженням просвітницької діяльності, розвитку творчого потенціалу особистості й зміцненню громадських інститутів.

7) Міжнародний Фонд «Відродження» (фонд Дж. Сороса) є однією з найбільших українських благодійних фондів, що з 1990 року розбудовує в Україні відкрите суспільство, де кожен почуває себе гідно, громадяни включені в творення держави, а влада є прозорою та відповідальною. Фонд працює над тим, щоби права людини були надійно захищені, а позитивні зміни працювали на благо громадян. Місія Фонду полягає в розвитку відкритого суспільства в Україні на основі демократичних цінностей.

8) Фонд «Свразія», метою якого є сприяння розвитку демократії та ринкової економіки. Сьогодні Фонд керує трьома такими програмами, як Програма позик для малого бізнесу, Консорціум з економічної освіти та досліджень, Фонд підтримки незалежних засобів масової інформації.

9) Фонд «Східна Європа» є благодійною неприбутковою українською організацією, що розпочала свою роботу у 2008 році. Фонд працює для того, щоби допомогти соціальному та економічному розвитку громад України, мобілізуючи ресурси, зміцнюючи громади та підтримуючи партнерство громади, влади та бізнесу. Фонд «Східна Європа» (ФСС) трансформує Україну в державу, яка служить людям, адже сприяє встановленню та посиленню партнерств між неурядовими організаціями, місцевою владою, бізнесом та іншими зацікавленими сторонами; посилює потенціал своїх партнерів, щоби вони ефективніше реалізовували власні цілі; підтримує створення та поширення інноваційних моделей розвитку та сприяє налагодженню співпраці серед своїх партнерів.

10) "C.S. Mott Foundation, Know-How Fund" підтримує некомерційні організації, які працюють над зміцненням рідного міста. Місія Фонду полягає в

тому, щоби сприяти справедливому та сталому суспільству шляхом творчих грантів, продуманого спілкування та іншої діяльності, надаючи гранти через чотири програмні команди (громадське суспільство, освіта, довкілля, площадка Флінт) шляхом підтримки дослідницьких та спеціальних проектів.

11) "World Bank" допомагає поліпшувати життя людей в Україні, підтримуючи 40 проектів загальною вартістю близько 7 млрд. дол. США та надаючи свої глобальні знання та досвід. Проекти сприяють створенню робочих місць, забезпеченню постачання води та електроенергії, зміцненню фінансових систем, передачі фахових знань і навичок та нових технологій, а також допомагають Україні використовувати природні ресурси без завдання шкоди довкіллю. Нині Світовий банк працює в Україні, надаючи їй допомогу в реалізації програм, метою яких є поліпшення життя звичайних громадян завдяки модернізації інфраструктури, запровадженню систем допомоги бідним, підтримці у створенні системи ефективнішого управління державними ресурсами.

12) Міжнародний Медіа Центр (ММЦ) «Інтерньюз» сприяє дотриманню та практичному втіленню основних європейських (загальнолюдських) цінностей, утвердженню європейських цінностей в Україні через становлення успішних медіа. Це означає, що медіа стають ближчими до людей; медіа стають ближчими до знань; медіа стають ближчими до глобальних викликів.

13) "Counterpart International" працює у 28 країнах по всьому світі в соціальному секторі, допомагаючи людям будувати краще життя й довговічніше майбутнє, нарощуючи потенціал лідерів, організацій та мереж наших колег, щоби стати творцями рішень у своїх сім'ях, громадах, регіонах і країнах.

Таким чином, фінансування міжнародних організацій українського неурядового сектору досі відіграє істотну роль у його житті. Особливо в підтримці тих громадських організацій, які іншого фінансування знайти не можуть, зокрема правозахисних організацій, тих, хто займається боротьбою з корупцією, проблемами свободи ЗМІ, різними моніторинговими процесами. Така діяльність не фінансується ні центральною, ні місцевою владою, ні бізнесом, який не хоче псувати стосунки з владою. Єдине сподівання таких громадських організацій спрямовується на міжнародну підтримку. Кошти, що вдається залучити від міжнародних донорів, громадські організації використовують для досягнення своєї мети в їх повному обсязі. Співпраця з міжнародними донорами стає одним із найважливіших підходів у діяльності громадських організацій на шляху досягнення спільних цілей, запорукою важливих змін у громадах і суспільстві загалом.

Співпраця органів влади й місцевого самоврядування з громадськими організаціями є ознакою демократичного суспільства, в якому його потреби лежать в основі державної політики. Результатом цієї співпраці є сприяння підконтрольності держави суспільству, налагодженню публічного взаємозв'язку громади й органів влади на засадах відкритості, публічності й партнерства [15].

Одним із важливих елементів налагодження якісного діалогу між громадськими організаціями та

владою в умовах децентралізації є ефективна комунікація, тобто уміння слухати й чути, обмінюватися інформацією, поширювати спільно прийняті ключові меседжі, адже якісній співпраці значною мірою заважають стереотипи, особливо між секторами «громада – влада» й «громада – бізнес», хоча в медіа ставлення до громадських організацій також дуже часто упереджене, оскільки їх не вважають за професіоналів, їх діяльність вважається несерйозною. Саме тому вже на етапі напрацювання домовленостей громадським організаціям важливо правильно донести інформацію про себе, свої цінності й цілі, а також чітко проговорити, яку підтримку вони очікують від потенційних партнерів, що самі готові робити у вирішенні певних завдань.

Найважливішими базовими факторами для налагодження громадською організацією партнерських відносин з владою є [16]:

- її незалежність (політична незаангажованість);
- відкритість і прозорість діяльності, звітування перед громадськістю, партнерами й донорами про результати діяльності;
- здатність мислити стратегічно (наявність стратегії розвитку організації);
- наявність ресурсів (насамперед, людських), готовність здійснювати власний внесок;
- високий рівень моральності (дотримання етичних норм у діяльності);
- уміння прислухатися до порад і знаходити спільне рішення тощо.

Якісне та прогресивне партнерство між громадською організацією та владою будується на зацікавленні кожної сторони в результаті спільної діяльності.

Водночас сьогодні взаємодія органів державної влади з громадськістю залишається недостатньо ефективною через недостатню прозорість діяльності цих органів та забюрократизовані процедури такої взаємодії, низький рівень взаємної довіри.

Висновки. Отже, з проведених досліджень можна зробити висновок, що держава й громадянське суспільство утворюють певну діалектичну єдність. Громадські об'єднання є самостійними елементами політичної системи суспільства, яка має власну структуру, принципи організації та діяльності. Вони є самостійними у вирішенні питань, що належать до їх компетенції. Результатом взаємодії громадських організацій та влади є допомога державі вирішувати завдання соціально-економічного й культурного характеру та формувати органи публічної влади. Саме така взаємодія стане запорукою існування правової демократичної держави, в якій інститути громадянського суспільства є партнерами держави в реалізації нормотворчих, правозастосовних та правоохоронних функцій.

Перспективи подальших досліджень мають бути спрямовані на усунення недосконалості законодавчого регулювання взаємодії громадських організацій та влади й створення своєрідного технологічного базису для становлення громадянського суспільства. Водночас проведені дослідження можуть бути використанні для розроблення ефективної моделі взаємодії організацій громадянського суспільства з органами державної влади.

Бібліографічний список:

1. Абрамов Л.К., Азарова Т.В. Центр місцевої активності для розвитку громад. Кіровоград : ІСКМ, 2012. 144 с.
2. Барков В.Ю., Розова Т.В. Відносини між державою і громадянським суспільством : аналітична доповідь. Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2003. 41 с.
3. Батанов О.В. Органи самоорганізації населення. Як вони бачаться в Києві. *Віче*. 2002. № 10. С. 5–12.
4. Баштанник В.В. Владний характер діяльності політичних партій як фактор становлення громадянського суспільства. *Вісник УАДУ при Президентові України*. 2001. № 1. С. 285–295.
5. Вейтт П. Общественное самоуправление: принципы и практики в развитии государства. Москва, 2014. 417 с.
6. Афонін Е.А. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики / уклад. Л.В. Гонюкова, Р.В. Войтович. Київ, 2005. 250 с.
7. Dalton R. Citizen Politics in Western Democracies: Public Opinion and Political Parties in the United States, Great Britain, West Germany and France. Chatham House, 2008. 412 p.
8. Marshall T. Class, Citizenship and Social Development. Witherby & Co. Ltd., 2012. 135 p.
9. Хабермас Ю. Гражданство и национальная идентичность. Демократия. Разум. Нравственность. Москва, 1995. URL: <http://www.hrighs.ru/text/b7/Chapter5.htm> (дата звернення: 20.12.2019).
10. Гройсман В.Б. Місце та роль децентралізації влади у процесах становлення громадянського суспільства. *Демократичне врядування*. 2015. Вип. 15. URL: http://vivacademy.com/vidavnistvo_1/visnyk15/fail/Grojsman.pdf (дата звернення: 20.12.2019).
11. Україна у цифрах 2017 : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2018. 240 с.
12. Існуючі механізми співпраці органів державної влади з організаціями громадянського суспільства в контексті реалізації Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні 2016–2020. Київ, Ваїте, 2016. 280 с.
13. Матвійчук А.В. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. Київ, 2008. Вип. 13. С. 214–223. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/78129/25-Matviychuk.pdf?sequence=1> (дата звернення: 20.12.2019).
14. Каталог організацій-донорів. URL: <http://www.oblrada.pl.ua/grant/catalog.pdf> (дата звернення: 20.12.2019).
15. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року № 996 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF> (дата звернення: 20.12.2019).
16. Партнерство та співпраця як невід'ємна складова діяльності ОГС. URL: <http://cd-platform.org/library/statti/1782-partnerstvo-ta-spivpratsia-ia-k-nevid-iemna-skladova-diialnosti-ohs> (дата звернення: 20.12.2019).
2. Barkov V.Ju., Rozova T.V. (2003) Vidnosyny mizh derzhavoiu i ghromadjanskym suspiljstvom : analit. dopovidj. [The relationship between the state and civil society : Analytical Report]. *Nac. in-t strategh. Doslidzh.* Kyjiv, 41 p.
3. Batanov O.V. (2002) Orghany samoorghanizaciji naselennja, Jak vony bachatjsja v Kyjevi. [Bodies of self-organization of the population. How they are seen in Kiev]. *Viche*, no. 10, pp. 5–12.
4. Bashtannyk V.V. (2001) Vladnyj kharakter dijalnosti politychnykh partij jak faktor stanovlennja ghromadjanskogho suspiljstva. [Imperious character of political parties as a factor of civil society]. *Visnyk UADU pry Prezidentovi Ukrainy*, no. 1, pp. 285–295.
5. Veytt P. (2014) Obshchestvennoe samoupravlenie: printsipy i praktiki v razvitii gosudarstva. [Public self-government: principles and practices in the development of the state]. *Moskva*, 417 p.
6. Afonin E.A. (2005) Ghromadsjka uchastj u tvorenni ta zdzijsnenni derzhavnoji polityky [Public participation in the creation and implementation of public policy] / uklad. L.V. Ghonjukova, R.V. Vojtovych. Kyjiv, 250 p.
7. Dalton R. (2008) Citizen Politics in Western Democracies: Public Opinion and Political Parties in the United States, Great Britain, West Germany and France. Chatham House, 412 p.
8. Marshall T. (2012) Class, Citizenship and Social Development. Witherby & Co. Ltd., 2012. 135 p.
9. Khabermas Ju. (1995) Ghrazhdanstvo y nacyonaljnaja ydentychnostj [Citizenship and National Identity] *Demokratyja. Razum. Nravstvennostj*. [Democracy. Mind. Moral]. Moskva. Available at: <http://www.hrighs.ru/text/b7/Chapter5.htm> (accessed: 20.12.2019).
10. Ghrojsman V.B. (2015) Misce ta rolj decentralizaciji vlady u procesakh stanovlennja ghromadjanskogho suspiljstva [The place and role of decentralization of power in the processes of civil society formation] *Demokratychnе vryaduvannja* [Democratic Governance], no. 15. Available at: http://vivacademy.com/vidavnistvo_1/visnyk15/fail/Grojsman.pdf (accessed: 20.12.2019).
11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018) *Ukrajina u cyfrakh 2017*. Informatsiino-analitychne ahentstvo. Kyjiv, 240 p.
12. Kyjiv : Vaite (2016) Isnujuchi mekhanizmy spivpraci orghaniv derzhavnoji vlady z orghanizacijamy ghromadjanskogho suspiljstva v konteksti realizaciji Nacionaljnoji strateghiji spryjannja rozvytku ghromadjanskogho suspiljstva v Ukraini 2016–2020. 280 p.
13. Matviychuk A.V. (2008) Suchasna ukrajinsjka polityka. Polityky i politology pro neji. Kyjiv, no. 13, pp. 214–223. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/78129/25-Matviychuk.pdf?sequence=1> (accessed: 20.12.2019).
14. Katalogh orghanizacij-donoriv. Available at: <http://www.oblrada.pl.ua/grant/catalog.pdf> (accessed: 20.12.2019).
15. Verkhovna Rada Ukrainy (2010) Pro zabezpechennja uchasti ghromadsjkosti u formuvanni ta realizaciji derzhavnoji polityky : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 03.11.2010 no. 996 / Available at: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF> (accessed: 20.12.2019).
16. Partnerstvo ta spivpracja jak nevid'jemna skladova dijalnosti OGS. Available at: <http://cd-platform.org/library/statti/1782-partnerstvo-ta-spivpratsia-ia-k-nevid-iemna-skladova-diialnosti-ohs> (accessed: 20.12.2019).

References:

1. Abramov L.K., Azarova T.V. (2012) Centr miscevoji aktyvnosti dlja rozvytku ghromad. [Local Community Development Center]. Kirovohrad : ISKM, 144 p.